Oponentský posudek bakalářské práce:

Matěj Brabec, Aristotelova koncepce vnímání

(FHS UK, září 2006)

Tématem předkládané práce je pokus objasnit Aristotelovu představu vnímání, jak je obsažena hlavně ve spise *De anima*, a to na základě interpretací dvou současných anglických filosofů, Sorabjiho a Burnyeata. Práce má tedy rozumně omezené téma, je vcelku pečlivě zpracovaná, slušně napsaná a vychází z přiměřeného – i když dosti jednostranného – výběru literatury, kterou svědomitě cituje. Překlepy se téměř nevyskytují, jen *metter* místo *matter* by mohl být překlep, kdyby se neopakoval dvakrát (str. 23 a 27). Práci sice chybí skutečný úvod, kde by autor vyložil, proč si vybral právě toto téma a tuto literaturu a předložil čtenáři svoji otázku resp. hypotézu, zato má přehledně zpracované závěry, kde se to čtenář více méně dozví – bohužel až na konci práce.

Autorovo téma není sice příliš široké, nicméně velmi obtížné: vnímání – jak autor správně pochopil - souvisí s celkem Aristotelovy metafysiky, kde se už utopil nejeden filosof. Aristotelés totiž jednak používá slova běžného jazyka, dává jim však (aspoň pro nás) až svévolné a těžko identifikovatelné obsahy a kromě toho píše velmi brachylogicky: jeho věty se hemží zájmeny atd. Překlady bývají dvakrát tak dlouhé. Možná je to tím, že se jedná o úsporné záznamy přednášek. Ve spisech, věnovaných konkrétním a zkušenostním tématům, se lze ještě zachytit právě dík společné zkušenosti, kdežto Metafysika a do značné míry i *De anima* jsou dosti neprůhledné – a v důsledku toho krajně obtížné pro překlad.

Zde tkví po mém soudu asi hlavní celková slabina práce, že je totiž založena na překladech, většinou dokonce dvojnásobných. Jakkoli nejsem nakloněn snobskému špikování textů řeckými slovíčky a pro četbu dávám rozhodně předost dobrým překladům, detailní pojmová interpretace se na překladu založit nedá. Jednak proto, že Aristotelův brachylogický styl nemohou překladatelé napodobit a musejí text rozvádět, jednak proto, že aristotelské pojmy – jak autor občas také připomíná – nemají uspokojivé moderní ekvivalenty.

V předkládané práci je to zvlášť patrné na třech stěžejních pojmech: PSYCHÉ, EIDOS a AITIA. Překládat PSYCHÉ jako *mind* a potom „mysl“ způsobí dvojí posun, a to směrem k subjektivnímu pojetí, které je Aristotelovi zcela cizí. Že by mysl byla příčinou pohybu nedává v češtině žádný smysl. EIDOS je pro Aristotela a jeho dobové čtenáře běžné slovo, úzce spojené s EIDEIN; těžištěm významu je něco jako vzhled, zjev, „vid“. Anglické *form* má sice jiný, ale ještě také velmi široký význam (od „*in due form*“, kde znamená vlastně zdvořilost, až po význam „uniforma“), kdežto české „forma“ je už málo běžný termín (forma na pečení), a zde tedy fakticky metafora. Když se od ní utvoří adjektivum „formální“, jsou všechny původní konotace beze zbytku ztraceny.

Snad nejhorší je to se zdánlivě jednoduchým slovem AITIA, *causa*, *cause*, příčina; autor na ně narazí hned na začátku (str. 4): forma je podle něho „též jednou z příčin, není to však příčina kauzální, ale teleologická.“ Tento shluk chyb, který se v práci

ještě jednou opakuje („Formy jsou příčiny, které nemají kauzální charakter“, str. 43), předvádí názorně hlavní problém práce. Jak řecké AITIA (důvod, příčina, dluh, námitka, podnět), tak zejména latinské *causa* (a do jisté míry i anglické *cause*) má totiž velmi široký význam, původně případu či podnětu vůbec (od *cúdere,* uhodit), především „kauzy“ obchodní či soudní, což nemá s „kauzalitou“ téměř nic společného. Naopak české „příčina“ je pro kauzalitu velmi přesné (to, co se o něco „přičinilo“), bohužel ovšem jednoznačné. Aristotelské čtyři „příčiny“ znějí proto v češtině jako nesmysl. V citované větě „Forma je jedna z příčin, není to však příčina kauzální ale teleologická“ (str. 4) chce autor patrně říci, že nejde o příčinnost čili kauzalitu v moderním smyslu, aristotelsky nejspíš *causa efficiens*, plete si ovšem *causa formalis* (EIDETIKÉ) s *causa finalis* (HÚ HENEKA), „příčinou“ spíš účelovou než teleologickou.

Další část, kde autor zápasí s problémem DYNAMIS – *potentia* – možnost a jeho protějškem ENERGEIA – *actus* – skutek, na němž si už jiní vylámali zuby, trochu nechtěně předvádí jiné úskalí Aristotelových následníků. Aristotelova úporná snaha o „zpojmovění“ přirozeného jazyka – včetně jeho opatrnosti vůči metaforám – vede nakonec k tomu, že slova zastoupí až úplně zakryjí věc samu. Filosofie se pak stává žonglováním se slovy, která se dají nakonec dobře nahradit logickými proměnnými (u autora z1, p1, p2 atd., str. 35n).

Právě na tomto scholastickém pozadí lze teprve pochopit, kde se vzal „*linguistic turn*“ a celá analytická filosofie, i její zvláštní afinitu ke scholastice: obojí je snaha dovést Aristotela „do důsledku“, to jest zbavit se nepříjemné pružnosti a měkkosti přirozeného jazyka. Nahradit myšlení (přesným) kalkulem a zbavit se tak jakékoli odpovědnosti za to, co říkám; že se při tom ztratí i obsah a smysl, Aristotelovo „kvůli čemu“, akademickému provozu patrně nevadí. Všude mimo tento provoz se tím ovšem filosofie stává bezvýznamnou záležitostí, doménou podivínů.

Z autorovy jednostranné orientace na anglickou filosofii s jejím nedostatkem smyslu pro historičnost pak plynou i věcně rušivé anachronismy: slova jako „inteligence“, „informace“, „nějaký kód“ Aristotelovo myšlení přiblížit nemohou a v jeho interpretaci by se tedy vyskytovat neměla.

Zbývá ještě připomenout pár míst, kde autor hladce přebírá pochybná tvrzení svých předchůdců. Tak na str. 28 se Sorabjim tvrdí, že „nevnímáme tvrdost předmětu, který je stejně tvrdý jako my“, aniž by si položil otázku, jak je to třeba se vzájemným dotekem dvou prstů? Opravdu tu žádnou „tvrdost“ nevnímáme? - „Forma a látka se nikdy aktuálně nenachází jedna bez druhé“ (str. 44) – a přitom se vnímání opakovaně vymezilo jako přijímání formy bez látky (str. 16, 26 a 37). - „Pokud chce činitel na *něco* zapůsobit, musí *to něco* do sebe absorbovat“ (str. 32); tvrdí to Aristotelés, Burnyeat, anebo autor? Obstálo by toto podivné tvrzení, kdyby se nad ním autor prostě zamyslel?

Tato tendence místo myšlení žonglovat se slovy jako žetony (angl. *tokens*), která kdysi zdiskreditovala scholastiku, působí občas jako kouzlo nechtěného: „vzduch začne páchnout, protože podlehne účinku (*has been affected*)“ (str. 28); „Zde Aristotelés říká, že stejné účinkuje na stejné a zároveň že stejné neúčinkuje na stejné. Obě tvrzení postihují určitou část širší pravdy“ (str. 32). Ať žijí takové širší

pravdy! Pokud tohle ale Aristotelés skutečně říká, je to jasný důkaz, že po čtenáři vyžaduje, aby sám myslel a nejenom kalkuloval.

Přes tyto poměrně vážné výhrady chci ocenit autorovu snahu a práci: přečetl svědomitě jistý objem nesnadné literatury a pokusil se v ní zorientovat, prokázal jistou odvahu a předvedl jisté schopnosti. Že mezi nimi zatím není schopnost samostatně kriticky myslet, nebrání tomu, aby svoji práci zkusil obhájit. Proto ji **doporučuji** k obhajobě a navrhuji hodnotit jako dobrou až velmi dobrou, mezi **25 až 27 body**.

V Praze 4.8.2006 Prof. Jan Sokol